

бярэзка №11

№ 11/2019(1098)

ISSN 0320-7579

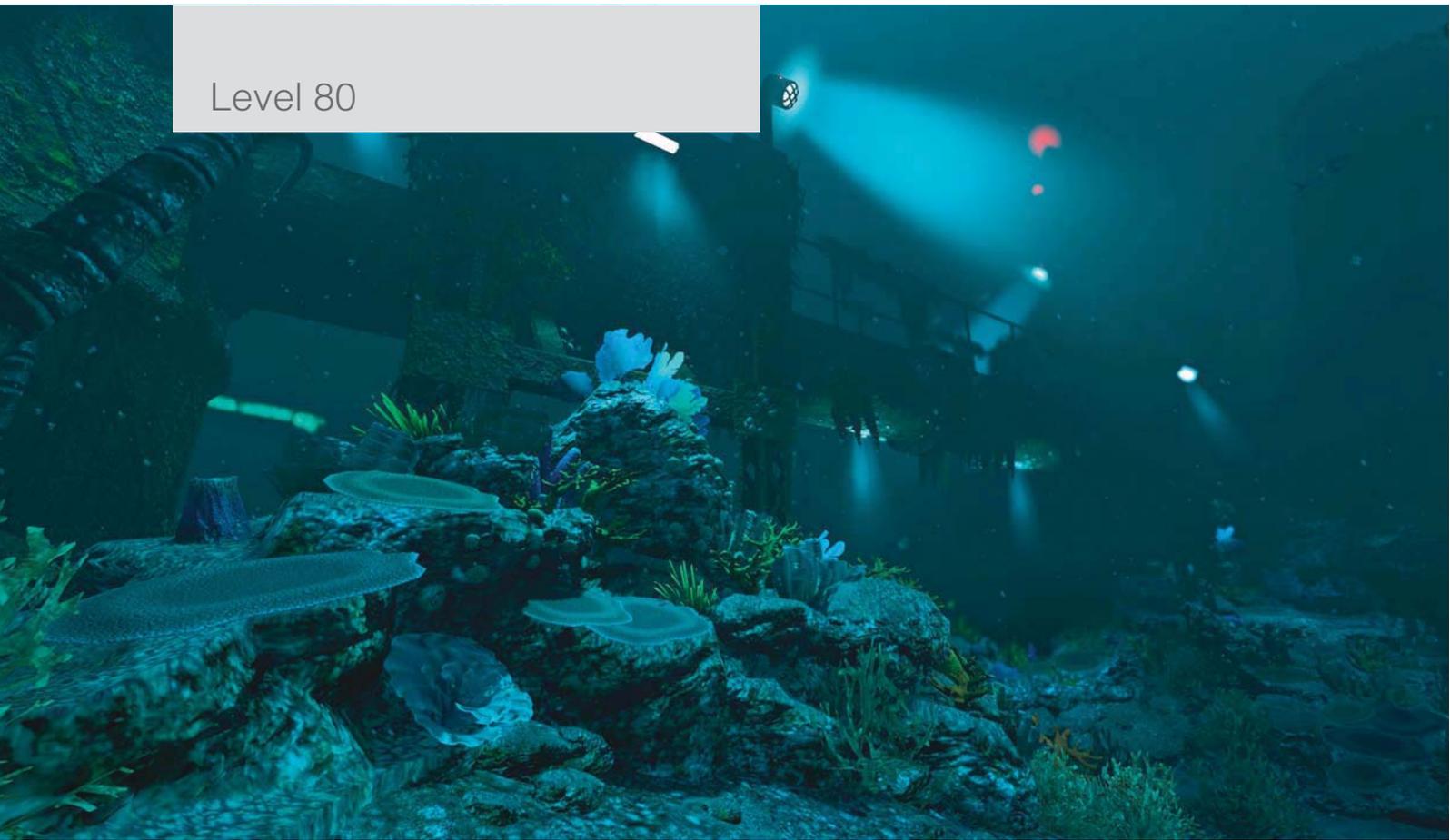
12+

Трымценне

Страх — самае старажытнае і моцнае з чалавечых пачуццяў, а самы старажытны і самы моцны страх — страх невядомага.

Говард Філіпс Лаўкрафт, амерыканскі пісьменнік

Позірк у нутро

Усцюдзёны восеньска-зімні перыяд так і хочацца завярнуцца ў плед і глядзець мультыкі ці фільмы пра чараўнікоў, так? Ну, не заўсёды. Часам хочацца чаго-небудзь жудасенькага, што прымусіць трымцець не ад холаду, але ад страху. Што зачэпіць сваёй слізкай рукою і дацягнецца да самага сэрца.

SOMA — відэагульня ў жанры survival-жахосціка, выпушчаная восенню 2015-га года кампаніяй Frictional Games. Пачынаецца дастаткова будзённа: галоўны герой Сайман трапіў у аўтакатастрофу і цудам выжыў, але цяпер пакутуе на сур'ёзныя пабочныя эфекты праз траўму галаўнога мозгу. Не маючы ніякіх надзей на паляпшэнне, ён пагаджаецца прайсці эксперыментальнае сканіраванне мозгу. Прыходзіць у лабараторыю, апранае шлем для сканіравання, заплюшчвае вочы, расплюшчвае... і знаходзіць сябе на жудасна пустой падводнай станцыі-лабараторыі PATHOS-II амаль праз сто гадоў у будучыні.

Вы ўжо пазналі плоттвіст? Але ён першы ў чарзе паваротаў! Ды і не ў плоттвістах сутнасць SOMA. Сутнасць — у пражыванні іх разам з галоўным героем, які ўпарта ігнаруе аб'ектыўную рэальнасць сваёй сітуацыі... пакуль ігнараваць яе становіцца немагчыма. Сайман хутка знаёміцца з Кэтрын, вучонай, якая працуе на станцыі... і якая не мае фізічнага цела, бо яна — скан мозгу адной з супрацоўніц.

Захапляе SOMA сваім дызамнам, як візуальным, так і гукавым. Усе гульнявыя прасторы — жывыя і рэальныя, поўныя гісторыі і чужых лёсаў. Гук — пранізлівы і трывожны, а агучку Саймана і Кэтрын нельга назваць інакш, чым эмацыйна-раздзірлівай, асабліва пад канец. Гэта падарожжа ў постапакаліптычную будучыню, але таксама і позірк у свае нутры. Там не абавязкова ўсё цёмнае і

Імерсіўнасць (ад англ. immersion, паглыбленне) — уласцівасць гульні ад першай асобы, у якой гулец мае магчымасць максімальна разнастайна ўзаемадзейнічаць з гульнявым светам, тым самым узмацняючы свае пачуцці ад падзей і адчуваючы асабліва моцную сувязь з гэтай віртуальнай рэальнасцю.

жудаснае, не, там ёсць месца і для жмені гумару, і для цёплых — нават калі і меланхалічных — размоў. І ад гэтага яшчэ больш балюча застацца з самім сабой і сваімі метафізічнымі нутрамі. Атмасфера падводнай клаўстрафобіі лягчэй не робіць.

Праз стасункі Саймана і Кэтрын (і іх адносіны да абставін, у якіх яны апынуліся) гульня распрацоўвае розныя экзістэнцыяльныя тэмы: што такое «жыццё» і ці ўсялякае жыццё мае сэнс? Што такое «чалавек»? Што такое нарэшце «быць сабою»? SOMA засяроджваецца на атмасферы і імерсіўнасці і стварае неверагодна

займальны свет, які пужае не столькі гromкімі гукамі і пачварамі (якія насамрэч ёсць), колькі вострай псіхалагічнасцю. У першую гадзіну гульня прапануе прасценькую апытанку: трэба ткнуць у варыянты, якія лепш за ўсё апісваюць твае пачуцці, а потым паступова ўсё больш і больш забіраецца ў тваю галаву і няхітра, але досыць эфектыўна варушыць думкі, і на фінальных цітрах ты ўжо глядзіш у чорны манітор, разважаеш пра сутнасць такога дзіўнага паняцця як «чалавецтва» — і разумееш, што насамрэч яго не разумееш.

Валерыя Дзяткова

Логіка і структура праекта

Ёсць ідэя, ёсць лідар, ёсць каманда. Вызначаны напрамак дзейнасці. Перш чым запоўніць заяўку на ўдзел ў абраным конкурсе, прывядзі ў сістэму свае думкі і жаданні.

Заяўка — афіцыйны зварот, які змяшчае просьбу або патрабаванне прадставіць правы на што-небудзь, прад'яўленне правоў на што-небудзь, паведамляе пра патрэбы ў чым-небудзь.

Зэканоміць час для запаўнення заяўкі — а яе форма значна адрозніваецца ў кожным канкрэтным выпадку, але абавязкова змяшчае ніжэй пазначаныя этапы — табе дазволіць логіка-сэнсавая мадэль будучага праекта.

Мадэль можна прадставіць у выглядзе вектарнай схемы, SWOT-аналізу або табліцы. Гэта дапаможа ўбачыць і зразумець сувязь элементаў праекта. А донары або члены журы конкурсу змогуць зразумець сэнс праекта, не ўнікаючы ў дэталі.

Акрэслі прычынна-выніковую сувязь паміж дзеяннямі, вынікамі, мэтамі праекта і агульнай мэтай. Пакажы, што калі дзейнічаць у пэўных умовах па плане, выкарыстоўваць рэсурсы, то можна дасягнуць канкрэтных вынікаў (вырашыць задачы праекта).

Звычайна ў праектнай заяўцы апісваюць наступныя моманты:

- аналіз сітуацыі на тэрыторыі рэалізацыі праекта;
- выбар мэтавай групы;
- аналіз патрэбаў мэтавай групы (апісанне праблемы);
- фармулёўка тэмы, назвы, мэты праекта;

SWOT-аналіз — метад стратэгічнага планавання, у аснове якога выяўленне фактараў унутранага і знешняга асяродку, якія раздзяляюцца на чатыры катэгорыі:

- strengths (моцныя бакі),
- weaknesses (слабыя бакі),
- opportunities (магчымасці),
- threats (пагрозы).

Моцныя і слабыя бакі — гэта ўнутраныя фактары, на якія аўтар праекта можа паўплываць. Магчымасці і пагрозы — гэта знешнія фактары, якія немагчыма кантраляваць.

- ацэнка рэсурсаў;
- канцэпцыя праектнага ўзаемадзеяння;
- выбар форм узаемадзеяння;
- размеркаванне абавязкаў, планаванне;
- вызначэнне асноўных пазіцый бюджэту.

Карысна загадзя сабраць усю неабходную інфармацыю. Гэта дазволіць зэканоміць час і пазбегнуць прыкрых памылак, выкліканых спешкай.

Любая заяўка змяшчае фармулёўку праблемы, якую ты збіраешся вырашыць з дапамогай праекта. Калі праблем некалькі, яны размяркоўваюцца па важнасці.

Задача распрацоўшчыка — пераканаць журы конкурсу ў значнасці мерапрыемстваў і вынікаў праекта

для грамадства і асобных людзей. Апісанне праблемы павінна ўтрымліваць актуальныя лічбы і факты, якія можна атрымаць з аўтарытэтных лакальных крыніц і непасрэдна ў прадстаўнікоў мэтавай групы.

У праблеме паказваецца мэтавая аўдыторыя (самыя ўразлівыя для праблемы групы людзей) і геаграфічны ахоп. Мэтавай групай праекта лічаць групу людзей, на якую накіраваная дзейнасць і якая атрымлівае карысць ад праекта. У гэтым дапаможа аналіз патрэбаў зацікаўленых бакоў.

Назва праекта можа быць кароткай і разгорнута. Кароткая, кідкая і арыгінальная назва будзе ва ўсіх на слыху. Яна выкарыстоўваецца ў дакладах, публікацыях СМІ пра праект, таму важна прыдумаць яркае і ёмістае словазлучэнне (а часам і адно слова), здольнае змясціць у сабе галоўную ідэю. Напрыклад, «Старт.by», «Паспяховы — кожны», «Гараджане», «Тупік» і інш.

Сёння вельмі запатрабаваныя паслугі нэймінга — комплекса работ па стварэнні гучных, запамінальных назваў для прадпрыемстваў, праектаў і сайтаў.

Звярніся да рэсурсаў па нэймінгу ў інтэрнэце. Пазнаёмся з найбольш паспяховымі яго прыёмамі. Знайдзі самы прымальны спосаб, абмяркуй з членамі каманды. Спыніся на лепшай прапанове.

Разгорнутая назва неабходная перш за ўсё для журы ў конкурсе заявак. І для інвестараў. Яна змяшчае ў сабе сэнс праектнага ўзаемадзеяння, яго кірунак. Такі варыянт можа ўтрымліваць кароткую назву з падзагалоўкам. Напрыклад, «Супердвор. Арганізацыя карыснага баўлення вольнага часу для падлеткаў на дваравой велапляцоўцы».

Разгорнутая назва праекта пераклікаецца з яго мэтай. Мэты, у сваю чаргу, дзеляцца на канкрэтныя і агульныя. Першыя — уласна мэты праекта. Канкрэтная мэта — гэта запланаваны пазітыўны вынік, перамена, якую атрымае грамадства,

вырашыўшы праблему. У мэты прапісваюцца дзеянні, аўдыторыя, на якую паўплывае рашэнне праблемы, і сродкі. Мэта павінна быць рэалістычнай (дасягальнай), вымернай і абмежаванай у часе.

Мэта праекта — гэта ўнёсак у дасягненне агульнай мэты, маштабнай і доўгатэрміновай, якая пацвярджае актуальнасць праекта для грамадства. Мэту суправаджаюць задачы, больш дробныя і канкрэтныя чаканыя крокі / вынікі / змены.

Надай увагу сістэматызацыі рэсурсаў (вопыт, плошча памяшканняў, час, абсталяванне і інш.). Асабліва каштоўны вопыт праектнай дзейнасці, так што нядрэнна мець яго ўжо на стадыі фарміраванні каманды. Прапануй свае паслугі распрацоўшчыкам іншых праектаў.

Можна знайсці некалькі варыянтаў на партале iEARN. iEARN — гэта цэнтр інтэрнэт-супрацоўніцтва, які ўключае прадстаўнікоў 140 краін свету, больш за 50 000 выкладчыкаў і два мільёны актыўных маладых людзей. Гэтая сетка дазваляе педагогам і моладзі навучацца (бясплатна!), распрацоўваць глабальныя праекты і ўдзельнічаць у іх падчас сваіх звычайных адукацыйных праграм. Суперпляцоўка для паспяховых стартаў. Дарэчы, Беларусь прадстаўлена там некамерцыйнай арганізацыяй iEARN-Беларусь.

Выбірай актыўныя формы ўзаемадзеяння. Акцыі, флэшмобы, семінары, практыкумы, трэнінгі, воркшопы, паходы, дэсанты, абмены, конкурсы... Не забудзься на карысць і місію дзеянняў — вырашыць задачы праекта.

Размяркоўваючы абавязкі і складаючы план, падключы ўсіх кампаньёнаў. Табе прыйдзеца потым толькі добраўна адкарэктаваць іх напрацоўкі. Аб'яднаць групы ідэй у мерапрыемствы, выкінуць лішнія. І выбраць адказных па кожнай пазіцыі. Нядрэнна варыянт — прызначыць адказнымі аўтараў.

Вызнач асноўныя пазіцыі бюджэту. Вярніся да мэт, рэсурсаў, мерапрыемстваў. Суаднясі, вызнач, чаго не хапае. Паспрабуй размеркаваць гіпатэтычныя фінансы. Маленькая парада: увядзі ў закупкі парутройку ноу-хаў — спонсары любяць здзіўляцца.

Не заблытацца ў стосах паперак дапамога выразна выкладзеная канцэпцыя. Не пашкадуй часу на яе фарміраванне: гэта дазволіць прадставіць агульнае бачанне праекта і ляжа ў аснову поўнай праектнай заяўкі.

Звычайна гэта лагічна завязаная матрыца перадумоў праекта, зацікаўленых бакоў,

Праект

мэставых груп, мэтаў, кароткі пералік мерапрыемстваў, іх вынікі, часавыя рамкі.

Калі праект падаецца на конкурс, то імкніся прадставіць яго адзіным цэлым, працягам конкурсу, дзейнасці арганізацыі грантадаўцы. Важна падкрэсліць навізну, якую ўнясе праект у жыццё грамадства.

Запоўні табліцу, сыходзячы з новых ведаў і навыкаў:

Логіка дзеянняў	Паказчыкі дзеянняў	Праверка дзеянняў	Асаблівыя ўмовы, якія забяспечваюць выніковасць праекта
Агульная мэта	Паказчыкі яе дасягнення	Спасылкі на крыніцы інфармацыі, дакументы	Сувязь праекта з агульнай мэтай
Мэта праекта	Паказчыкі выканання праекта	Інструментарый праверкі, дакументы	Умовы дасягнення мэты, якія залежаць і не залежаць ад каманды
Прамежкавыя вынікі	Паказчыкі іх дасягнення	Інструментарый праверкі, дакументы, суаднясенне вынікаў з мэтамі	Умовы дасягнення вынікаў
Дзеянні па дасягненні мэтаў	Неабходныя рэсурсы	Кошт рэсурсаў	Наяўнасць рэсурсаў

Такога кшталту візуалізацыя дапаможа табе ўбачыць недахопы ў сувязях кампанентаў, своечасова выправіць памылкі, скласці пашпарт праектнай ідэі. Галоўнае патрабаванне да пашпарта — кароткае і зразумелае апісанне праекта. Інфармацыя ў ім павінна забяспечваць узаемадзеянне усіх удзельнікаў праекта.

Складана? Ты няўпэўнены ў сабе? Праектны менеджмент — справа карысная, займальная, але далёка не простая. Але ўсяму свой час. У наступных артыкулах мы разгледзім кампаненты праекта падрабязней. А пакуль паспрабуй запісацца на курсы падрыхтоўкі менеджараў праектаў. Адрасы дапамогі прыкладна тыя ж: «Актыўным быць файна», «Фіяльта», ІВКА-Беларусь. Сёння ўсё больш паслуг гэтыя арганізацыі адрасуюць менавіта моладзі. Ды і ў любой некамерцыйнай арганізацыі вашага горада знойдуцца людзі, гатовыя падзяліцца вопытам. Удачы!

Ліна Багданава

Крышарыкі

Дробязь да дробязі, дробязь да дробязі... Тут галоўнае — вымяраць дробязі ў нечым, каб можна было паставіць нейкую «птушачку» ў нататніку, каб тыя дробязі былі для цябе самога заўважныя. І дробязі можна вымяраць у накрыўках, накрыўкі — у мяхах, а мяхі — у жыццях. Якім чынам?

Які праект:

Новае жыццё ў абмен на накрыўкі (@kryshariki) — збор пластыкавых накрывак у спецыяльныя кантэйнеры, перадача другаснай сыравіны перапрацоўным прадпрыемствам на платнай аснове, праз што ажыццяўляецца дапамога хворым дзецям.

Што робіць:

За перапрацоўку пластыка можна атрымаваць грошы. Але што тая адна накрыўка? Дробязь — і ніякіх грошай. А калі вы сочыце за тым, каб проста так не выкідаць дробязі, з якіх можна сабраць грошы на нешта патрэбнае, і калі за гэтым сочыце не толькі вы, то грошы акумуляюцца быццам з паветра.

Як далучыцца:

- знайсці свой горад у суполцы праекта, каб ведаць, куды насіць накрывачкі;
- паставіць дома скрыначку для накрывак;
- закінуць туды першую накрыўку, каб пазначыць, навошта яна там стаіць;
- закінуць туды яшчэ 5 накрывак, каб пачаць выпрацоўваць звычку;
- калі набярэцца поўная скрынка, занесці яе да кантэйнера праекта ў вашым горадзе.

А што робіць, калі кантэйнераў у вашым горадзе няма? То можна арганізаваць маштабны збор накрывак у вашым класе, школе, на працы ў бацькоў — наколькі вам хопіць сіл, амбіцый і жадання. І калі вы набераце значную колькасць пакетаў, то можна цэнтралізавана даставіць арганізатарам (спасылка для сувязі з арганізатарамі вышэй!).

Навошта вам гэта робіць:

- вы можаце сваімі дзеяннямі выратаваць чалавечае жыццё: быць героем сёння можна і вось так;
- вы памяншаеце колькасць пластыку на сметніках: калі людзі могуць назбіраць сотні кілаграмаў дзеля дапамогі іншым, гэта ўражвае. Але калі тыя сотні кілаграмаў ляжаць у якасці смецця, тое таксама ўражвае. Ды і навошта, калі смецце можа быць карысным?

Валянціна Скіба: «Мне цікавей з дзецьмі, чым з дарослымі»

Валянціна Дзям'янаўна Скіба — настаўніца беларускай мовы і літаратуры, а таксама намесніца дырэктара па навукова-метадычнай рабоце Мінскага дзяржаўнага абласнога ліцэя. Настаўніцкая праца для яе — сэнс жыцця. І мы пагутарылі з ёй, каб зразумець, чаму людзі становяцца настаўнікамі, як даросламу можна адчуваць сябе на адной хвалі з падлеткам і як пачаць размаўляць па-беларуску ў паўсядзённым жыцці.

— **Настаўнік — гэта ваш уласны выбар, дынастыя ці мара дзяцінства?**

— Гэта мара дзяцінства, гэта ўласны выбар і гэта жарсць. У нас у дзяцінстве была настаўніца рускай мовы — яна захапіла прафесіяй. Яна нам тлумачыла, напрыклад, прыметны зварот. Я гэтаксама тлумачу зараз і ў рускай, і ў беларускай, і ў польскай, калі выкладаю. І яна вельмі любіла кнігі, што на мяне, шчыра, паўплывала: «Я магу згубіць пярсцёнак, я магу забыцца на залатыя завушніцы, але я ніколі не забудуся і ніколі не згублю кнігу». Захапляюся ёю дагэтуль неверагодна.

Маладзейшае пакаленне мне бліжэйшае па сваім юнацкім максіmalізме. А калі ўжо вы, падлеткі, становіцеся дарослымі, даруйце мне гэта, але вы мне становіцеся менш цікавымі. Вопыт накладвае на вас пэўны адбітак: вы ўжо

будзеце больш хітрымі, больш прыстасаванцамі. А зараз вы такія, як ёсць.

Кожнае новае пакаленне нясе свае жыццёвыя ўстаноўкі, таму з кожным новым пакаленнем цікава працаваць. Мне цікавей мець педагагічныя, сяброўскія стасункі з дзецьмі, а не з дарослымі. Дзеці — ці то пакаленне Z, ці то пакаленне Y — усё роўна больш шчырыя ў сваіх стасунках з людзьмі, больш гатовыя на кантакты, калі параўноўваць іх з дарослымі.

Таму іду кожны дзень з радасцю, нават калі вы выказваеце не вельмі прыемныя рэчы, крытыку нам, гэта шчыра і гэта цэнніца прынамсі мной.

— Чаму беларуская мова?

— Я скончыла рускае аддзяленне філалагічнага факультэта і выкладала рускую мову. А потым наступілі 90-ыя гады: як ва ўсіх рэспубліках былога СССР, краіна пераходзіла на нацыянальную мову. А я больш нічога не люблю, акрамя школы, я не бачу сябе ў іншым месцы. Прапанавалі пайсці на вячэрняе аддзяленне вучыць беларускую мову ў педуніверсітэт, бясплатна. Трэба было тры разы на тыдзень па вечарах бегаць. І вось гэтыя два гады вячэрняга аддзялення беларускай мовы змянілі цалкам маю свядомасць: такія выкладчыкі, такое асяроддзе і такая атмасфера. І я памятаю нават спрэчкі з адной настаўніцай рускай мовы, якая дакарала мяне гэтым: «Як можна: учора ты выкладала Пушкіна, Талстога, а сёння перабегла на бок Купалы і Коласа?! Як можна так змяняцца як пальчаткі па сезоне?»

Мне здаецца ідэальным разглядаць гісторыю беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнай літаратуры. Гэта будзе самае правільнае: не адмаўляючы ніякую літаратуру і каштоўнасці ніякай культуры, вывучаць сваё.

Я не адмаўляю іншыя культуры і цікаўлюся рознай літаратурай. Нават на ўроках мы праводзім паралелі паміж творамі ў розных літаратурах. Напрыклад, возьмем паэму Якуба Коласа «Новая зямля» і раман амерыканскай пісьменніцы Маргарэт Мітчэл «Знесеныя ветрам»: як там падаецца тэма зямлі? Там жа проста аднолькавыя словы гучаць! Толькі ў Якуба Коласа гэтыя словы гучаць у паэтычнай, лірычнай форме, а ў Мітчэл — у праявічнай. Але думка адна! Альбо мы праводзілі паралелі паміж урбаністычнай паэзіяй Валерыя Брусава і Максіма Багдановіча. Ці паралель паміж творамі польскай паэтки Мар'і Канапніцкай, украінскай паэтки Лесі Українкі і нашай Цёткі — Алаізы Пашкевіч — і гэтак далей.

Мне здаецца ідэальным разглядаць гісторыю беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнай літаратуры. І паказаць, што наша беларуская літаратура

маленькага народа ў цэнтры Еўропы прайшла ўсе тыя этапы, рэалізавала сябе ў стылях сусветнай літаратуры. Гэта будзе самае правільнае: не адмаўляючы ніякую літаратуры і каштоўнасці ніякай культуры, вывучаць сваё.

— Зараз вы працуеце з вучнямі 10-ых, 11-ых класаў. Гэта падлеткавы ўзрост, які лічыцца вельмі складаным. Якім чынам можна заставацца на адной хвалі з вучнямі?

— Канечне, трэба намагацца быць з вамі на адной хвалі. Гэта прымусіла мяне зарэгістравацца ў інстаграм. Ты там быццам бы «заліпаеш», губляеш час, але гэта шмат што для мяне разгарнула: некаторыя таямніцы вашага ўзросту, вашага пакалення, вашых прынцыпаў.

Трэба ладзіць інтэрактыўныя ўрокі. Тады атрымоўваецца сувязь вучань— настаўнік— клас агулам. Такі трохкутнік, у якім па коле ідуць розныя пытанні, якія злучаюць нас.

Каб разумець вас, напэўна, трэба глядзець вам у вочы і імкнуцца злавіць ваш імпульс, вашу энергетыку. І гэта дапамагае мне заходзіць у клас з радасцю прадчування, што зараз будуць нейкія кантакты, размовы пра нешта, можа, будзе крытыка, можа, будуць спрэчкі.

Было такое, што адзін вучань мне сказаў: «Валянціна Дзям'янаўна, я калі пасля вашых урокаў выходзіў, у мяне ажно галава балела ад вашых эмоцый, ад таго, як вы расказвалі пра рэпрэсіі. Калі я пайшоў да другога настаўніка, я стаў адпачываць на ўроках беларускай літаратуры, мне лёгка, спакойна, міла».

— Што адчувае настаўнік, калі сутыкаецца з вучнем, да якога яму цяжка знайсці падыход?

— Па шчырасці, я адразу сабе кажу, што гэта я вінавата: я не знайшла падыход, я не зразумела, як гэта зрабіць. Я б раіла ўсім настаўнікам вінаваціць перш за ўсё сябе і з такім прынцыпам ісці ў школу. Памятаю, калі першыя гады працавала, хтосьці сказаў, што ў школе дзейнічае прызупцыя невінаватасці: дзіця не вінаватае у тым, што яно не ведае, не зразумела, не асэнсавала. У гэтым вінаваты настаўнік. Задача настаўніка — зрабіць усё, каб гэтыя перашкоды былі зламаныя і каб знайсці кантакт з вучнем. Дапамагаюць звароты да псіхалагічнай літаратуры: часамі варта ўспомніць, што ёсць акцэнтацыя характараў (халерыкі, сангвінікі, флегматыкі, меланхолікі) ці псіхатыпы па Афанасьеву.

У мяне такі выпадак быў у мінулым годзе: не атрымалася растапіць сэрца

Часамі прашу дазволу — пачынаю размаўляць, а потым кажу: «Даруйце, калі ласка. Можна па-беларуску?». Абсалютная большасць людзей гаворыць «можна».

аднаго хлопца, знайсці з ім кантакт. Я ведаю, што некаторым іншым настаўнікам з ім цяжка, але не ўсім: хтосьці яго зразумеў. Гэта толькі пацвярджае тое, што камунікацыі — гэта складана і што тут шмат што залежыць менавіта ад настаўніка.

Настаўнік — у пэўным сэнсе псіхолаг, і калі ты не з'яўляешся добрым псіхолагам, табе будзе цяжка. Трэба ведаць, калі асадзіць, калі націснуць. Часам людзі робяць гэта інтуітыўна, не чытаючы аніякай літаратуры, проста маючы псіхалагічную чалавечую інтуіцыю, якая ім дапамагае. Часам трэба пачытаць, а часам настаўнік не хоча прымаць псіхалагічных пастулатаў, кажа: «Я так выкладаю, а вы падладжвайцеся».

— Ёсць таксама настаўніцкія псіхатыпы?

— Мой першы дырэктар вылучаў два псіхатыпы: ёсць настаўнік-артыст, ёсць настаўнік-дзяцел. Ён сказаў, што ў яго школе патрэбныя настаўнікі-дзятлы. Напэўна, настаўнік-дзяцел не стараецца зразумець і прыстасавацца да дзяцей: «Я буду дзяўбаць гэта ўсё, а вы прыстасоўвайцеся да мяне».

Мне здаецца, што я ў большай ступені настаўнік-артыст. Але было такое, што адзін вучань мне сказаў: «Валянціна Дзям'янаўна, я калі пасля вашых урокаў выходзіў, у мяне ажно галава балела ад вашых эмоцый, ад таго, як вы раскажвалі пра рэпрэсіі. Калі я пайшоў да другога настаўніка, я стаў адпачываць на ўроках беларускай літаратуры, мне лёгка, спакойна, міла». Ну што зрабіць? Вы розныя, мы розныя.

У мяне ёсць хрэсніца, маці якой займаецца рэпетытарствам па англійскай мове. І вось дачцэ яе трэба было здаваць мову. І яна сказала: «Мама, я з табой займацца не буду. Ты са сваімі эмоцыямі як у цёці Валі — гэта немагчыма», — і знайшлі рэпетытыра. Яна хадзіла да рэпетытара і раскажвала, як тая пытае няправільныя дзеясловы: Віка пачынала гэтыя няправільныя дзеясловы казаць па-англійску, і рэпетытыр ціхенька-ціхенька засынала. Праз хвіліну ці дзве яна прачыналася: «Так, далей, які наступны дзеяслоў?» І мая хрэсніца казала: «Вось — цудоўны педагог, цудоўны! Так спакойна, так міла: заснуў, прачнуўся, працягнулі. А з вамі ж немагчыма». Вось ёй такі стыль выкладання падабаўся. Ну, чаму б не?

— Ці заўсёды вы ў жыцці размаўляеце па-беларуску?

— Часам я пераходжу на рускую мову. Дома размаўляю і па-беларуску, і па-руску, і часам па-польску. Напэўна, накладаецца тое, што я родам з заходняй Беларусі, з так званых крэсаў, якія былі то польскімі, то беларускімі, то рускімі.

Менавіта ў горадзе я часам пераходжу на рускую мову, каб людзі не зважалі на

мяне. Часам проста забываюся і размаўляю па-беларуску. Нават калі я бачу, што людзі звычайна не размаўляюць, яны пераходзяць са мной на беларускую мову. Ці часам прашу дазволу — пачынаю размаўляць, а потым кажу: «Даруйце, калі ласка. Можна па-беларуску?». Абсалютная большасць людзей гаворыць «можна».

Было такое, што кіроўца маршрутнага таксі выпраўляў мяне. Я сапраўды зрабіла памылку, сказала: «На наступнай, калі ласка». Мы па-руску гаворым «на следующей», а па-беларуску «прыпынак» — мужчынскі род. І кіроўца маршрутнага таксі мне: «На наступным, калі ласка». Вельмі міла гэта было з яго боку.

Калі мы прыязджаем у Маскву ці ў Санкт-Пецярбург і пачынаем размаўляць, як нам здаецца, чыста па-руску, адразу людзі чуюць асаблівасці нашай гаворкі.

— Як падштурхнуць сябе размаўляць па-беларуску?

— Людзям часам не хочацца размаўляць па-беларуску, таму што гэта ж трэба напружвацца. Калі хочаш пачаць вольна карыстацца новай мовай, то трэба чытаць на той мове. Напрыклад, калі я вырашыла перайсці на беларускую мову, то месяцы тры чытала мастацкую літаратуру толькі на ёй. Ды трэба папрасіць сяброў падтрымаць вас, каб яны хоць штосьці таксама казалі па-беларуску.

Я ведаю, людзі дома рабілі шылдачкі на прадметы, якімі звычайна карыстаюцца. Напрыклад, «фіранкі», «кава», «лядоўня». Бо побытавая мова досыць складаная. І я ведаю людзей, якія добра пішуць па-беларуску, але не могуць размаўляць на беларускай у паўсядзённым жыцці. Калі вы ніколі не размаўлялі па-беларуску, можна сказаць сабе, што я сёння ў транспарце буду выкарыстоўваць беларускую мову ці сёння пайду да ўрача і паспрабую.

У некаторых такое тлумачэнне: «Я не ўмею чыста размаўляць па-беларуску, а калі з памылкамі, то навошта?» Мой адказ на гэта такі: «А вы ўпэўнены, што чыста размаўляеце па-руску?» Мы гаворым па-руску з беларускім акцэнтам, з беларускай фанетыкай, ужываючы цэлы шэраг слоў беларускіх, польскіх, англійскіх. І калі мы прыязджаем у Маскву ці ў Санкт-Пецярбург і пачынаем размаўляць, як нам здаецца, чыста па-руску, адразу людзі чуюць асаблівасці нашай гаворкі. Таму, можа, давайце хоць неяк пачынаць размаўляць, і, праз свае памылкі, праз увагу да сваіх памылак мы аднойчы пачнём размаўляць па-беларуску досыць чыста. І гэта будзе толькі вялікім плюсам нам, развіццём і крокам наперад. Гэта будзе у пэўным сэнсе перамогай над сабой.

Анастасія Правальская

Матэрыяльная вусная гісторыя

Звычайна не чакаеш знайсці ў гарадской школе этнаграфічны музей. Але мы знайшлі такі ў гімназіі №41 у Мінску! Этнаграфічны музей — гэта такая з'ява, для якой трэба выбірацца за межы школы вельмі далёка, каб сабраць экспанаты, і шмат кантактаваць з людзьмі. Усё таму, што ўзоры вуснай гісторыі і старыя рэчы (часам векавой даўніны!) самі сябе не збяруць. Як справы з палявой працай у гэтым музеі, распавяла Ала Валянцінаўна Людчык, загадчыца.

Наш музей этнакультуры Беларусі II паловы XX стагоддзя «Светавіт» атрымаў афіцыйны статус у 2005 годзе, але першыя крокі ў яго стварэнні зрабіла ў 1998 годзе Наталля Канановіч. У той час ладзіліся экспедыцыі, навучэнцы выязджалі з педагогамі ў вёскі для збору інфармацыі і новых прадметаў для музея, якія б адлюстроўвалі гарадскі і сялянскі побыт нашых продкаў.

Наталля Канановіч у тым ліку займалася ткацтвам з вучнямі. Ручнікі, якія вы бачыце, вытканы ў сценах нашай школы, дарэчы. Потым па размеркаванні прыйшла Святлана Белаш — і яны пачалі займацца ткацтвам паясоў на дошчачках.

З апошняй парты

Мы цяпер не ходзім у экспедыцыі, але заклікаем нашых вучняў, каб яны са сваіх мястэчак прывозілі нешта і запісвалі гісторыю чалавека, які даў той ці іншы прадмет. Мы нават увялі званне «Ганаровы грамадзянін музея» для вучняў, якія прывезлі больш за ўсё экспанатаў за год, каб неяк зафіксаваць, хто і як паўплываў на развіццё экспазіцыі.

Я не хадзіла ў экспедыцыі, але я любіла пагаварыць са старымі людзьмі: як і што яны рабілі.

Суседка ў мяне жыла — 98 гадоў — Баба Надзя. І я кажу: «Баба Надзя, а чаму вы апранаецеся ў лес прыгожа?» Гэта ж мы заўсёды апранаем у лес нейкія старыя рэчы, якіх не шкада, а яна хадзіла заўсёды ў белай хустцы — нават ў свае 90 гадоў. А яна кажа: «Ну як, я ж іду ў лес! Як я магу туды ў паўсядзённым адзенні?» І яна збірала жменьку ягад, клала на пянёк. Я пытаюся: «А навошта гэта?» А яна кажа: «Вось я лесавіку паклала ягадкі — ён цяпер мяне будзе вадзіць ад кусціка да кусціка». І вадзіў жа, нават у 90 гадоў.

Калі яны ішлі рваць лён, адна з бабуль кажа: «Мы ногі абавязкова перавязвалі паясамі да калена». «А навошта вы гэта рабілі?» — «А ці ведаю: рабілі заўсёды і рабілі». А рваць — гэта моцная нагрузка на ногі, якая пагражае варыкозным пашырэннем вен. І тады ж усё было звязана з арнамантамі і абрадамі — і яны расшывалі паясы арнаментам абароны і перавязвалі ногі моцна для таго, каб не тырчалі вены. Вельмі цікава разумець «навошта», калі яна сама не можа знайсці адказ на гэтае «навошта».

Ала Людчык, загадчыца музея

Наш музей складаецца з наступных раздзелаў: апрацоўка лёну, ткацтва, кераміка і ганчарства, хатнія прыстасаванні, а таксама пастаянна дзеючая выстава творчых работ навучэнцаў гімназіі «Традыцыі і сучаснасць». У 9 класе на спецыяльных вучэбных дысцыплінах дадатковай адукацыі мастацка-эстэтычнага напрамку «малюнак», «жывапіс», «кампазіцыя», «архітэктурнае макетаванне» кожны выбірае свой накірунак, з якім хоча працаваць на працягу года і потым прадстаўляе свой выніковы праект. Музейна-педагагічная дзейнасць цалкам адлюстроўвае ідэю вывучэння культуры малой радзімы. Шмат творчых праектаў прысвечаны тэмам «Архітэктурнае Беларусі», «Касцюм у этнічным стылі», «Старонкі гісторыі маёй краіны».

Там, у музеі, сабраны работы нашых навучэнцаў, якія яны паспяхова абаранілі напрыканцы года.

***Вусная гісторыя** — кірунак міждысцыплінарных даследаванняў у галіне сацыяльнай гісторыі, прысвечаны фіксацыі, сістэматызацыі і вывучэнню сведчанняў відавочцаў і сучаснікаў гістарычных падзей (напрыклад, з дапамогай інтэрв'юіравання).*

Канцэпт вуснай гісторыі быў папулярызаваны ў ЗША ў 1940-я гады праз дзейнасць амерыканскага журналіста Джо Гулда (англ. Joseph Ferdinand Gould), які стварыў велізарную кнігу «Вусная гісторыя нашага часу», цалкам складзеную з запісу апавяданняў розных людзей. У 1948 годзе цэнтр вуснай гісторыі быў адкрыты пры Калумбійскім універсітэце. У 1967 годзе была створана Асацыяцыя вуснай гісторыі ЗША, праз два гады такая ж арганізацыя з'явілася ў Вялікабрытаніі.

Святлана Курганова

ЧАСАМ ТЫ МОЖАШ АДЧУВАЦЬ СЯБЕ ВЕЛЬМІ ТРЫВОЖНА, І СВЕТ ВАКОЛ МОЖА ПАЛОХАЦЬ

АЛЕ ПАМЯТАЙ

ТАБЕ НЕ ТРЭБА ПЕРААДОЛЬВАЦЬ ГЭТА Ё АДЗІНОЦЕ

КАЛІ ТЫ АДЧУВАЕШ ТРЫВОГУ

ВЫЙДІ НА ВУЛІЦУ

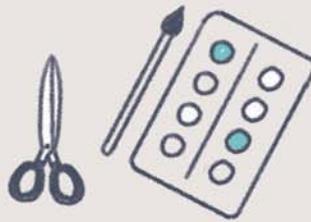
ВЫПІ ВАДЫ

З'ЕШ ШТОСЬЦІ СМАЧНАЕ

СТВАРЫ ШТО-НЕБУДЬ

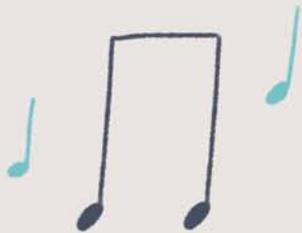
ПАПРАСІ ДАПАМОГІ

ПАЧЫТАЙ ЦІКАВУЮ КНІЖКУ

ПАСЛУХАЙ ЗАСПАКАЯЛЬНУЮ МУЗЫКУ

НАПІШЫ ПРА СВАЕ ПАЧУЦЦІ

НАГАДАЙ СВАЙМУ ЎНУТРАНАМУ ГОЛАСУ БЫЦЬ ДАБРЭЙШЫМ

Напісаць раман за пяць простых крокаў:

...чытаць бясплатна без рэгістрацыі і смс

II. Фальклор, міфалогія... вуншпунш!

Для пачатку давайце развядзём ключавыя паняткі. *Міфалогія* — гэта сукупнасць уяўленняў людзей пра свет вакол іх. Калі кажам пра старажытнасць, гэтыя ўяўленні арганічна замяняюць і рэлігію, і навуку адначасна, праз міфы вытлумачаючы людзям, што ды як працуе. *Фальклор* жа, фактычна, з’яўляецца калектыўнай творчасцю, спробай мастацкай інтэрпрэтацыі тых уяўленняў, рытуальнага «пражывання» міфаў.

У мінулы раз мы гаварылі пра *папярэдняе даследаванне тэмы і аўтарскі ўнёсак* як абавязковыя складнікі падрыхтоўкі да напісання вялікай прозы. Задзейнічаўшы фальклор, якраз-такі і можна дадаць непаўторны аўтарскі шарм вашаму тэксту. У такім выпадку вы становіцеся як бы правадніком чытача па незнаёмых яму рэаліях (ага, як Вергілій для Дантэ ў «Боскай камедыі»). Беларуска для сярэдняга спажываўца фэнтэзі з’яўляецца Terra Incognita, а значыць, здольная надаць твору, апроч мастацкай, яшчэ і культурную вартасць. Ганарыцца сваім, услаўляць сваё, паэтызаваць і любіць сваё — вартая рэч.

Але пра беларушчыну пагаворым падрабязней трохі ніжэй, а пакуль што — сціслыя каментары адносна працы з фальклорнымі элементамі увогуле. Ёсць

некалькі важных момантаў, пра якія лепей памятаць.

Каб не ўтвараць калосаў на гліняных нагах.

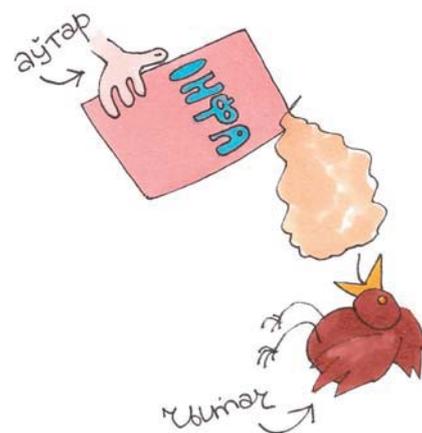
1. Праверка інфармацыі. Навука, у тым ліку фалькларыстыка, рэч дакладная, абавіраецца на факты. Што, на жаль, не заўжды пазбаўляе навуковыя веды ад чужародных уключэнняў. Маюць тут на ўвазе разнастайныя псеўданавуковыя даследаванні, а то і фальсіфікацыі, дадумванні, шкоднае як у дакладных, так і ў гуманітарных галінах ведаў. Факты ж у тым, што, напрыклад, беларуская міфалогія не мае сваёй «Малодшай Эдды», свайго ўпарадкаванага айчынным Сноры Стурлусанам зводу ведаў. Інфармацыя пра старажытны славянскі пантэон, якая дайшла да нас, досыць фрагментарная, і пра гэта трэба памятаць. Не варта слепа давяраць нават і навуковым крыніцам: сёння існуе панятак «кабінетнай міфалогіі» — фікцыі, утворанай даследчыкамі Новага часу. «Кабінетнай міфалогія», напрыклад, адказная за з'яўленне бога Леля, які нібыта адказны за вясну ды каханне. З утульных кабінетаў сваіх стваральнікаў Лелі разбегліся па самых розных тэкстах (ёсць, скажам, у Астроўскага, у Пушкіна). А вось старажытныя славяне дужа азадачыліся б: для іх «ой лада-лель» ды «лель-люлі» — гэта ўсяго толькі песенны рэфрэн, без асаблівага міфалагічнага значэння.

Таму трэба заўжды правяраць інфармацыю, якую хочаце выкарыстаць у тэксце. Ніхто не замінае, канечне, ужыць і «кабінетную міфалогію», але рабіце гэта свядома, памятаючы пра аўтарскую адказнасць.

2. Актывізацыя ведаў праз тэкст. Калі вы знаўца міфалогіі дакалумбавай Амерыкі, гэта аўтаматычна не робіць кожнага вашага чытача такім жа эрудытам. Узаеміны ж аўтара і чытача — гэта акт камунікацыі. І камунікацыі папросту не адбудзецца, калі вы не дасце дадатковых тлумачэнняў свайму суразмоўцу, калі не падзеліцеся ведамі. Пад тлумачэннямі маецца на ўвазе, канечне, не зноска з энцыклапедычнай цытатай, але такая лагічная пабудова тэксту, пры якой нават неабазнаны чытач зможа здагадацца, у чым справа. Напрыклад, калі ў творы раптам згадваюцца *Іцамна* і *Іш-Чэль* (галоўныя багі пантэону майя), задзейнічаць сувязі паміж гэтымі пустымі для неабазнанага імёнамі магчыма праз сам тэкст. Замест падрабязнага тлумачэння згаданых вышэй імёнаў упершыню ўвесці іх у тэкст можна так:

У адчаі мы ўзносілі малітвы нябесным сужэнцам — магутнаму старому Іцамне, які апякуецца ўсімі навукамі, ды гаспадыні Месяца, змяінай маці Іш-Чэль. Але ці чулі яны нас, ці бачылі з міжзорнай вышыні агні нашых храмаў — таго я не ведаю.

Такая першасная актывізацыя аўтарскіх ведаў дае значна

больш прасторы для мастацкага вырашэння гэтага пытання. А да таго ж, успрымаецца значна лепей, бо веды арганічна ўваходзяць у тэкстуальнае «поле гульні», а значыць, і ў святдомасць (і памяць) вашага чытача.

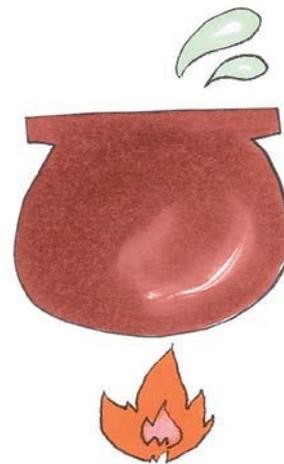
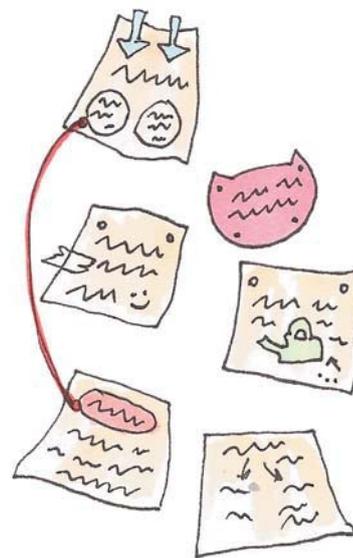
3. Увядзенне ў сталы аўтарскі ўжытак. Для тэксту, асабліва вялікага, неабходная паслядоўнасць. Таму аўтар, працягваючы працаваць з творам, мусіць трымаць у галаве (а лепей — у асобным нататніку) ключавую інфармацыю. Імёны, назвы, святы, пасады, стравы, — калі не спадзеяцца на ўласную памяць, занатуйце. А лепш занатуйце нават тады, калі ўпэўненыя ў сваёй памяці. Пагадзіцеся, досыць дзіўна выглядала б, калі б антаганіста слыннага Гары Потэра ў першай кнізе называлі Вол-дэ-Мортам, а ў другой або трэцяй Джоан Роўлінг, забыўшыся пра гэта, пачала б называць яго Воландам Мортам. Паслядоўнасць у пабудове мастацкага свету — ключ да паспяховай камунікацыі «аўтар — чытач».

Гэта, аднак, не значыць, што запазычаныя з якой-кольвек міфалогіі элементы мусяць абавязкова захоўвацца менавіта ў першапачатковай сваёй форме. Хутчэй наадварот: яны падстава, апірышча для ўласна аўтарскай творчасці і самавыражэння. Для *аўтарскай міфалогіі*. Яны могуць задаваць структурнасць сюжэту, яны могуць служыць штуршком для ўтварэння таго або іншага персанажа ці сродку выразнасці ў тэксце. Але паспяховасць і арганічнасць твору ацэньваецца не па захаванасці ў ім фальклорных элементаў, а хутчэй паводле якасці аўтарскай інтэрпрэтацыі гэтых адзінак, трансфармавання іх у нешта іншае, нешта папраўдзе непаўторнае. Сваё.

Дж. Р. Р. Толкін (небеспадстаўна) называў гэты працэс *melting pot*, «гаршок, які закіпае». Поліўка. Ваш **вуншпунш**, калі дазволіце.

І як і ў выпадку з гаршком, ацэньваецца не захаванасць морквы, ці капусты, ці цыбулі, але *сумяшчальнасць* асобных элементаў між сабою і, найперш, — агульны смак вашай літаратурнай «поліўкі».

Беларускі фальклор — адна з самых цікавых крыніц для

Практыкаванне 3. Падумайце, якая міфалогія, які фальклор цікавяць вас. Якая спецыфіка, у чым выключнасць? Наколькі гэта папулярна ў свеце на сёння? Якія вобразы ўражваюць і прыцягваюць вашу ўвагу? Якія вобразы, на вашу думку, маглі б стаць у цэнтры мастацкага твора? Ці хапае вам ведаў? Ці надзейныя крыніцы інфармацыі, якімі карыстаецеся?

даследавання (тут кажу як фалькларыст). Але нават студэнты філфака БДУ, якія выпраўляюцца на летнюю практыку, часта маюць досыць павярхоўнае ўяўленне пра наш фальклор. «Ну казкі там, песні, прыпеўкі». Што ж казаць пра студэнтаў іншых навучальных устаноў або школьнікаў?

Сапраўды, у нас няма сваёй Эдды, але ў нашых казках і прымхах захавалася столькі незвычайных вобразаў ніжэйшай міфалогіі беларусаў, столькі дзіўных і вусцішных сюжэтаў, што хапіла б на некалькі пакаленняў фантастаў. А самі сродкі мастацкай выразнасці ў фальклорных тэкстах? Усе гэтыя слоўныя перлінкі здольныя ўпрыгожыць ваш тэкст, надаць яму атмасфернасць. Утварэнне ж атмасферы — адна з ключавых рэчаў для таго, каб наладзіць сувязь са сваім чытачом.

Асобныя вобразы, канечне, набывалі некаторую інтэрпрэтацыю ў літаратуры. Скажам, яшчэ ў XIX стагоддзі Ян Баршчэўскі задзейнічаў свае веды па айчынным фальклору ў абаяльным «Шляхціцы Завальні». Але, думаецца, на сёння самы аптымальны шлях — зварот да арыгінальных фальклорных тэкстаў, нават і без літаратурнага пасрэдніцтва папярэднікаў.

Каб не абмяжоўваць сябе чужым бачаннем.

Што ж можна ўзяць з фальклору, што смачнае выкарыстаць у сваёй «поліўцы»? Ды ўсё, што заўгодна. Персанажы і сувязі паміж імі, лакацыі і артэфакты, сюжэты, нарэшце, самі вобразныя сродкі, пра якія згадвала вышэй. Варта, нагадаю, памятаць пра неабходнасць трансфармаваць гэтыя элементы пры ўключэнні ў ваш новы мастацкі свет. Простае калькі не дастаткова для таго, каб запазычанае ажыло ў межах гульні аўтара з чытачом.

Як жа трансфармаваць фальклорны элемент у тэксце, як працаваць з ім? Для гэтага, наколькі магу меркаваць паводле ўласнага вопыту, ёсць некалькі шляхоў. Бачыце: тут як у казцы з тым віцязем на раздарожжы. А якой дарогай ісці — выбіраць вам.

1. Шлях пераймання традыцыі. Вас цікавіць, скажам, Кашч Бессмяротны? Звяртаемся да беларускіх чарадзейна-фантастычных казак, дзе ён фігуруе. Вывучаем. Тут вам і некалькі сюжэтаў на выбар, тут вам і варожасць да пратаганіста, і кемлівая дачка, якая пратаганіста выручае, і розныя іншыя смачныя дэталі, што так і просяцца ў мастацкі тэкст. Вобраз, запазычаны з фальклору, такім чынам, асабліва не змяняецца, асноўныя функцыі ў сюжэце, перагiсторыя і сувязі з іншымі персанажамі не змяняюцца. Вы працягваеце фальклорную традыцыю, дадаўшы, магчыма, колькі новых штрыхоў на ўласны густ.

2. Шлях адмаўлення традыцыі. Гучыць куды больш ваяўніча, чым насамрэч. Уяўныя дзіды на рысталішчы ламаць не давядзецца. Гэта — шлях палемікі з вядомым трактаваннем таго або іншага вобраза, калі вы, разгледзеўшы матэрыял (вобраз), прапануеце на гэтай аснове ўласнае прачытанне. На сёння досыць папулярны ход, паколькі дазваляе не толькі «падмануць» умоўныя чаканні чытача (ён-та спадзяваўся на традыцыйны вобраз, а атрымаў іншае), але і ў большай ступені раскрыць аўтарскі патэнцыял. Іншымі словамі, тут болей прасторы для мастацкіх манеўраў.

Натуральна, гэтыя два падыходы можна камбінаваць у залежнасці ад канкрэтнага мастацкага элемента, з якім працуеце.

Для мяне самой, прынамсі датычна згаданага ўжо Кашча, больш прымальным аказаўся другі шлях (гл. аповесць фэнтэзі «Вершнікі на дарозе» або раман «Век людзей»). Праўда, агаваруся: гэта стала магчыма толькі пасля некалькіх навуковых артыкулаў, прысвечаных гэтаму персанажу, і досыць працяглага вывучэння фальклорнай паэзіі і прозы ўвогуле. Паколькі часавая адлегласць паміж першым маім навуковым допісам пра Кашча і ўласна літаратурнай спробай з гэтым персанажам у цэнтры склала амаль 10 гадоў, напрошваецца выснова: каб больш-менш удала аперыраваць фальклорнымі элементамі ў мастацкім тэксце, варта напрацаваць уласную базу ведаў.

А замест чарговага практыкавання прапаную ў якасці дадатку да гэтага раздзела гутаркі невялікі спіс літаратуры для азнаямлення.

Тут змешчаныя не толькі энцыклапедычныя выданні па тэме, але і зборнікі тэкстаў, дзякуючы якім можна самым непасрэдным чынам пазнаёміцца з нацыянальным фальклорам.

Маргарыта Латышкевіч

Рэкамендаваная літаратура

- 1) Беларускі фальклор: энцыклапедыя: у 2 т. — Мн.: Беларуская Энцыклапедыя, 2005.
- 2) Грынблат, М. Легенды і паданні / М. Грынблат, А. Гурскі; рэд. тома А. Фядосік. — Мн.: Беларуская навука, 2005.
- 3) Міфы Бацькаўшчыны: літаратурна-мастацкае выданне / уклад. У. Васілевіч. — Мн.: Беларуская Энцыклапедыя, 1994.
- 4) Палескі дзівасіл: Беларускія народныя прыказкі, прымаўкі, выслоўі / уклад. У. Касько. — Мн.: Вышэйшая школа, 2005.
- 5) Санько, С. Беларуская міфалогія: энцыклапедычны слоўнік / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч [і інш.]. — Мн.: Беларусь, 2006.
- 6) Сержпутоўскі, А. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А. Сержпутоўскі. — Мн.: Беларуская навука, 1987.
- 7) Слоўнік беларускіх народных параўнанняў / уклад. Т. Валодзіна, Л. Салавей. — Мн.: Беларуская навука, 2011.
- 8) Чарадзейныя казкі: у 2 т. / уклад. К. Кабашнікаў, Г. Барташэвіч. — Мн.: Беларуская навука, 2003.
- 9) Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / уклад. І. Лепешаў. — Мн.: Беларуская Энцыклапедыя, 2004.

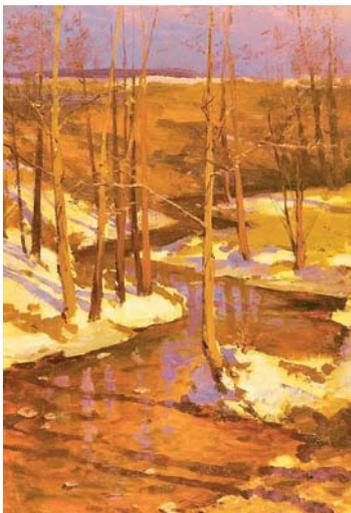

Эмігранты (1902)

Узор моцы

Фердынанд Рушчыц — жывапісец, графік, педагог, грамадскі дзеяч, якога за свайго лічаць беларусы, літоўцы, палякі і нават французы. Кожны народ мае на гэта права: Рушчыц нарадзіўся і жыў у Богданаве (Валожыншчына), дыпламаваным жывапісцам стаў пасля заканчэння Санкт-Пецярбургскай акадэміі мастацтваў, у прафесіяналы выйшаў у Кракаве, а за арганізацыю выставы польскіх мастакоў у Парыжы ўзнагароджаны ордэнам Французскага Ганаровага легіёна.

Гэта быў таленавіты мастак, які сфарміраваўся ў майстэрні Івана Шышкіна і Архіпа Куінджы. Менавіта ў пецярбургскі перыяд былі створаны такія карціны, як «Зямля», «Вечар», «Эмігранты», «Мост зімой» і іншыя. Карціну «Вясна», якая адлюстроўвае богданаўскі пейзаж, адразу купіў з прагляду дыпломных прац студэнтаў Акадэміі мастацтваў у Санкт-Пецярбургу ў 1897 годзе за 800 рублёў рускі мецэнат і збіральнік мастацтва П. М. Траццякоў — першае сапраўднае прызнанне мастака.

Вясна (1897)

У бабіна лета 1898 года Рушчыц даволі лёгка і хутка напісаў карціну са шматзначнай назвай «Зямля», якая прынесла вядомасць 28-гадоваму мастаку.

У Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі знаходзіцца толькі адна праца Фердынанда Рушчыца «Ля касцёла». Гэтую карціну мастака лічаць адной з самых важных у творчай спадчыне.

У Фердынанда Рушчыца быў вельмі цяжкі лёс. Нібы адчуваючы бяду, ён доўга пакутаваў, калі думаў пра стварэнне цыкла карцін пра яблыні. У

Старыя яблыні (1903)

паказаны з вывернутым карэннем, пагнутымі стваламі. У хуткім часе Рушчыца паралізавала: аднялася палова цела. Мастацтвазнаўцы лічаць, што гэта своеасаблівы «драматычны аўтапартрэт жывапісца». У 63 гады мастак амаль не мог рухацца, гаварыць і маляваць. Жыццё сагнула, але не зламала яго. Дзякуючы намаганням жонкі і дачкі, ён паступова навучыўся маляваць левай рукой, ставарыў картатэку ўласных карцін.

Я захапляюся мужнасцю гэтага чалавека, бо для творчых людзей не мець магчымасці займацца любімай справай — гэта амаль смерць. Уменне перасіліць пакуты, боль, прага да дзейнасці — гэта ўзор уласнай моцы і веры ў сябе. Жыццё Фердынанда Рушчыца — гэта узор натхнення для ўсіх нас. Гэты чалавек пакінуў значны след у развіцці школы выяўленчага мастацтва XX стагоддзя, у прыватнасці пейзажнага жывапісу.

Мацвей Шасцярнёў,
10 «А» клас, гімназія № 16 г. Мінска

Nec mergitur (1890)

Мае алімпіяды

Таямнічыя вечары на краі Віцебска, хваляванне і нясцерпнае жаданне вярнуцца дадому, першы паход у тэатр і слёзы шчасця. Вось якой была мая першая ў жыцці абласная алімпіяда.

Для мяне як для чалавека дамашняга, які ніколі не быў у летніку ці санаторыі, было страшна ехаць на некалькі дзён кудысьці адной. Думаю, усе чулі пра так званую зону камфорту. Для мяне выхадам з яе стала менавіта алімпіяда.

Падрыхтоўка

Пасля Новага года да школы ёсць тыдзень — снежны тыдзень, каляровы тыдзень. А для мяне — тыдзень роздумаў і разваг. На бэжавым ад пяску лёдзе не баялася паслізнуцца — баялася ехаць. «Якая я несамастойная!» — сварылася я сама з сабой. А час ішоў.

Нарэшце пасля Нараджэння Хрыстова, зранку, я дазбірала рэчы і паехала... А за запацелым шклом машыны праносіўся мокры снег, слізкі асфальт і дзясяткі думак.

Не ведаю, чаго хацелася тады, у першы дзень, у актавай зале. Усё было быццам у смузе. Абудзілі мяне выступы танцавальных калектываў на адкрыцці. Слёзы шчасця (не перабольшваю!) стаялі ў вачах. Я не самы чулівы чалавек, але тут... Мабыць, уся атмосфера так паўздзейнічала.

Шмат хто пытаецца пра заданні. Якія яны былі, ці цяжка. Мне яны не здаліся цяжкімі, нават былі лягчэйшымі за тое, што я чакала. Не, тут не хачу сказаць пра надзвычайны розум ці нешта такое. Проста на фоне новых умоў заданні мне не здаліся цяжкімі.

Нам з дзяўчынкамі дастаўся халодны пакой. Вельмі халодны. Нас перавялі ў іншы. Але і там было халодна, бо нехта не зачыніў акно на цэлую ноч.

Тэатр

Яшчэ адзін плюс алімпіяды, безумоўна, тэатр! Тым, хто ні разу не быў там, не перадаць словамі атмасферу, адчуванне, якія былі ў мяне і, здаецца, ва ўсіх. Можа, скажу банальна, але ты быццам пражываеш маленькае жыццё, сам робішся героем спектакля, забываешся на ўсё, што трымаў у галаве раней.

Хутка дадому

На апошнім іспыце — вусным выказванні — пакінула ў класе асадку. Да чаго б? Вярнуся? Навошта?

Шчыміла недзе ўнутры, было адчуванне, што мяне закрылі і не выпускаюць. Што я не маю магчымасці з'ехаць. Але вось ён, ад'езд.

Шлях дадому быў прыгожы, снежны, вялікія елкі паабাপал дарогі і далягляд, вытканы з голых галінак дрэваў.

«Як добра, што ўсё скончылася,» — думала я па дарозе дамоў. І памылялася, бо гэта быў толькі пачатак.

Зборы

Праз два з паловай месяцы — рэспубліканская алімпіяда! Нешта такое, пра што чытаеш у часопісах і што ўяўляеш далёкім, немагчымым. І вось тут яно, блізка, на носе.

Перад алімпіядай у абласным цэнтры збіраюць усіх удзельнікаў і рыхтуюць іх. Зразумела, за невялікі час немагчыма даведацца пра ўсё. Можна абагульніць, успомніць, занатаваць.

Што я магу сказаць пра завочны (выкананне заданняў на камп'ютары і дасыланне іх у пэўны час) і вочны этапы збораў? Гэта карысны вопыт. Можна ўпершыню адчуць сябе студэнтам, бо праходзяць заняткі ва ўніверсітэце. Можна даведацца, колькі навокал яшчэ невядомага і колькі можна вывучыць — гэта падштурхоўвае. Паспрабаваць самастойнае жыццё ў інтэрнаце.

Алімпіяда

Здавалася, так шмат часу — і вось... Самы адказны момант, дзеля якога былі ўсе папярэднія этапы.

Магілёў мне запомніўся як горад прыгожых вулачак і круглых ліхтароў. Новыя гарады — яшчэ адзін плюс алімпіяды.

Самае запамінальнае пачуццё апошняга этапу — хваляванне. Хваляванне і рэзкае пачуццё лёгкасці, калі заданні скончыліся. І калі стаіш на сцэне і трымаеш дыплом. Адчуўшы аднойчы гэтыя эмоцыі, ты ўжо ніколі не забудзешся на іх.

Цяпер са словам алімпіяда ў мяне асацыюецца той адрэзак часу, які паказаў мне новыя бакі жыцця, новыя абставіны. Які зрабіў мяне іншай. Хачу сказаць таму, хто баіцца змен, баіцца новага: ідзі, рабі крок наперад, калі ёсць магчымасць. Спрабуй, шукай, змагайся. Бо гэта і ёсць жыццё.

Марыя Шкляр,
10 клас, Бігосаўская сярэдняя школа

Заяўка на Парнас

Апанаваны мэтаю вялікай,
Ты запускаеш у космас караблі
І кожны дзень ствараеш і імкнешся,
Каб людзі недзе ў космасе жылі.

Герой, нібыта ў кнізе Жуля Верна,
Ты фантастычны помык узнясеш,
І зробіцца цудоўнае магчымым
Пакуль ты гэтай мараю жывеш.

Не бачыў ласкі маці ты, сяброўства,
І толькі з кнігай набываў спакой...
А перашкод так многа зведаў
У дзяцінстве небывалы геній твой.

Але як прыклад для мяне і многіх
Вучыўся, дасягаў, тварыў.
«Не бойцеся памылак — хібце ў новым!» —
Ты кожны раз упарта гаварыў.

Falcon у неба сокалам узнёсся
Да зорак і вярнуўся да Зямлі.
І цэлы свет пабачыў, што магчымы
Ідэі, што фантастыкай былі.

«Жыццё на Марсе?! Казка?!» — ты смяешся,
Бо мэта — міжпланетнае жыццё.
Да мары мы далонню дакранемся
І будзе гэта Свету набыццё!

І сёння дзееш працаю ўпарта
Ідэі, што кранаюць цэлы свет.
Ты — чалавек-легенда, хоць жывеш ты
З усімі намі зараз, у гэты век.

І прыйдзе дзень, я веру, чалавецтва
Праз церні дакранецца да нябёс.
Тваё імя між зор там адгукнецца...
Ты ведаеш, у гэтым сэнс і лёс.

Пакуль што Tesla, караблі і космас...
Тваё жыццё штодзень натхняе нас.
Таму і прысвячаю гэты верш я
Табе, герой мой, Ілан Маск.

Паліна Новак,
7 клас, сярэдняя школа № 175 г. Мінска

Святло ў цемры

Прысвечана Міколу Тэслу

Сярод усіх вядомых навукоўцаў
Адзіны ёсць, хто мог Сусвет спазнаць,
І рухавік зрабіць, каб працаваў бясконца,
І лампу б у руках прымусіў працаваць.

Але вучоны свет, і тым больш, не вучоны
Тваіх ідэй прастор не здольны ўявіць.
Адправіў геній твой у спіс, што называюць «чорным»,
Прымусіўшы цябе прызнанне іх забыць.

Але прайшлі гады, мінулі пакаленні,
І геній твой змаглі мы згодна ацаніць.
Чым больш мы пазнаём, тым большае здзіўленне:
Калі б прызнаны быў, што мог бы ты стварыць?

Усё тваё жыццё — маё натхненне.
Няспынны я, пакуль астатнія стаяць.
Калі ўсё жыццё ёсць лямпачкі гарэнне,
Святло гарыць, пакуль цябе не забываюць.

Станіслаў Кімбар,
9 «А» клас, сярэдня школа №223 г. Мінска

Кастусю Каліноўскаму

Ты быў звычайным чалавекам,
Што жыў, вучыўся і любіў,
Увагу ўсю бібліятэкам
І кнігам ты здаўна дарыў.
Каштоўнае зрабіў адкрыцце,
Што імя маеш беларус,
Што ёсць табе чым ганарыцца,
І стаў збіраць ты свой хаўрус.
Ў «Мужыцкай праўдзе» паказаў,
Куды ісці патрэбна людзям.
І да свабоды заклікаў
Адкрытым, моцным гудам.
Таварышы і аднадумцы
Дарогаю з табой адной
Пайшлі, каб слушнай той задумцы,
Натхненне даць і стаць жывой.
Паўстанне разам падымалі
За волю, веру, за народ,
Каб сваю годнасць адчувалі
І добра ведалі свой род.
Няхай тады не ўдалося
Дабіцца ўсіх жаданых мэт.
Ідэі вашай адгалоссе
Дало вачам народным свет.
Тваё імя, Кастусь, вядома
І нават пакаленню нэкст.
Гучыць услых і пакрыёма
Нашчадкам як сапраўдны маніфест.

Марыя Буйко,
8 клас, гімназія №8 г. Мінска

Касым Нурбадаў

Пясок

Калі я ехаў з Ашхабада да бабулі з дзядулем, думаў, што жывуць яны недзе на ўскраіне свету. За іх паселішчам, казалі мне, адразу пачынаецца пустыня. Ну, а паколькі пустыня, значыць — пуста, нічога там няма. Адным словам — сапраўдная ўскраіна свету!

Я ўяўляў сабе пустыню як цёмную бясконцую ноч, у якую можаш упасці і назаўжды згубіцца.

Няўжо, думаў я, ёсць такая мясціна, дзе зусім нічога няма? Бо нават у самай чорнай ночы можна разглядзець хмары, намацаць цвёрдую зямлю пад нагамі, можна паклікаць маму, і яна адразу ж прыйдзе. І ўсё ж следам за любой ноччу прыходзіць раніца! Не, не мог я ўявіць суцэльную пустэчу...

Сустракаў мяне дзядуля, і я запытаўся ў яго:

— У пустыні зусім-зусім пуста?

— Ну гэта якімі вачыма паглядзець! — усміхнуўся дзядуля.

— Маімі, вядома! — патлумачыў я, не разумеючы, чаго ён усміхаецца.

— Вось ты сваімі вачыма і паглядзіш! Мне таксама цікава: што ж ты ўбачыш?!

І вось на другі дзень выйшлі мы з дзядулем на ўскраіну паселішча. Сонца стаяла высока над нашымі галовамі, а наперадзе, наколькі хапала сягнуць позіркам, ляжаў пясок. Спачатку мне падалося, што ён бязмоўны і нерухомы. Але ж не! Пясок плаўна падымаўся схіламі-барханамі, як вада, цёк дробнымі хвалямі, скатваўся ў маленькія лагчынкi і расплэскваўся раптоўна шырокай раўнінай. Я нават пачуў яго пясчаны, ціхі-ціхі, сонны, паўдзённы голас. Пясок нешта нашэптаў мне.

— Пра што ён расказвае? — запытаўся я.

— Ты сам разбярэшся, — пагладзіў мяне па галаве дзядуля. — Ты мой унук! Ты зразумееш голас сваёй зямлі. У цябе разумныя вочы і чулае сэрца. А для такога сэрца на ўсім белым свеце няма пустыні... Хіба толькі пустое сэрца бачыць вакол адно толькі пустэчу!

Да нас падышла бабуля.

— Вось, ногі прыйшла пагрэць, — сказала яна, быццам прасіла прабачэння. — Пясок жа ў нас лекавы — сілы дадае!

Бабуля мая старая. Відаць, калі выцягнуць у адну лінію ўсе яе шляхі-дарогі па зямлі, то яны дасягнуць Месяца і вернуцца назад у роднае паселішча.

Бабуля села на гарачы пясок і па калена засыпала ім ногі. І я таксама пачаў засыпаць свае. Пясок між тым цёк паміж пальцаў, добрымі вёрткімі струменьчыкамі ўцякаў. Я стаў разглядваць пясчынкі на далонях. Яны былі зусім драбнючка. Некаторыя зіхацелі на сонцы.

— Няўжо гэтыя пясчынкі здольныя даваць сілу?

— Канешне! — хіснуў галавою дзядуля. — Сапраўды кроў нашых прашчураў увайшла ў гэтыя пясчынкі. Вось адкуль сіла пяску!

Пясок быў гарачы, сухі і ласкавы, як дзядулева рука, якой ён гладзіў мяне па галаве.

З туркменскай. Пераклаў Алесь Карлюкевіч

ілюстрація: Яніна Зайчанка (@what.yanya.saw)

бярэзка

Штомесячны грамадска-палітычны
і літаратурна-мастацкі часопіс (для дзяцей
сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту)
Выдаецца са снежня 1924 года
Узнагароджаны ордэнам «Знак Пашаны»

Заснавальнік
Вытворча-выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае
прадпрыемства «Дом прэсы»

Галоўны рэдактар:
Кацярына Вячаславаўна Каплун

Рэдакцыйная калегія:
Алесь Бадак, Валерый Гапееў, Алесь Дуброўскі, Уладзімір
Ліпскі, Алена Масла, Міхаіл Мірончык, Людміла Рублеўская,
Аляксей Чарота, Таццяна Швед

Адрас рэдакцыі

Юрыдычны і паштовы адрасы:
Рэспубліка Беларусь, 220013, г. Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10а.
chas.bjarozka@gmail.com
Тэл.: 8 (017) 287-19-27, 8 (017) 287-16-98.

Падпісныя індэксы:
74822 — індывідуальны
74888 — індывідуальны льготны для членаў БРПА
748222 — ведамасны
74879 — ведамасны льготны для ўстаноў адукацыі і культуры

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі №210 ад 25.07.2019, выдадзенае
Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь

Выдавец:
Рэспубліканскае ўнітарнае
прадпрыемства «Дом прэсы»
Дырэктар:
Фёдар Пятровіч Караленя

Намеснік галоўнага рэдактара:
С. М. Курганова
Мастацкі рэдактар, камп'ютарная вёрстка:
В. С. Дзяткова
Стыль-рэдактар:
П. У. Забела

Падпісана да друку 19.11.2019 г.
Фармат 60×84 1/8. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 3,72. Ул.-выд. арк. 3,42.
Тыраж 523 экз. Заказ ??.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства
«БудМедыяПраект»
ЛП № 02330/71 ад 23.01.2014,
вул. В. Харужай, 13/61, 220123, Мінск, Рэспубліка Беларусь

© РУП «Дом прэсы», 2019

- 01 Level 80. Позірк у нутро
- 03 Праект. Логіка і структура праекта
- 07 Ініцыятыва. Крышарыкі
- 08 Гісторыя поспеху. Валянціна Скіба: «Мне цікавей з дзецьмі, чым з дарослымі»
- 13 З апошняй парты. Матэрыяльная вусная гісторыя
- 18 Практыкум. Напісаць раман за пяць простых крокаў. Частка II: Фальклор, міфалогія... вуншпунш!
- 23 Школа журналістыкі. Узор моцы
- 25 Школа журналістыкі. Мае алімпіады
- 27 Заяўка на Парнас. Паэзія
- 30 Літаратурныя старонкі. Касым Нурбадаў. Пясок

Аўтар вокладкі і разварота: Nollaig Lou (@nollaiglou)

Тэма наступнага нумара — «Нараджэнне».

Суполка часопіса ў : @bjarozka.

«Музыка даўніны»
Аўтарскі праект Уладзіміра Цвіркі

Віцебская вобласць, Лепельскі раён, вёска Губіна (Камень),
францысканскі касцёл св. Антонія, 1714 год

Конкурс дэтэктыўных гісторый

па «Практыкуме» Ксеніі Шталенковай

«Як напісаць дэтэктыў і не здзейсніць злачынства»

Напішыце кароткую дэтэктыўную гісторыю — фантастычную ці натхнёную рэальнасцю

Парады Ксеніі Шталенковай і ўмовы конкурсаў шукайце ў суполцы «Часопіс "Бярозка"»

Конкурс «Дзёрзкія тэорыі беларускаці: мова, культура, гісторыя, міф»

Прыдумайце, як утварыліся тыя ці іншыя ўнікальныя словы ці выразы, патлумачце, чаму яны маглі ўзнікнуць менавіта ў Беларусі

Намінацыі:

- мастацкія тэксты;
- мастацка-публіцыстычныя тэксты;
- навуковыя тэксты

ISSN 0320-7579

91770320757007

EAC

19011

